

Hermann Pálsson

THE TRANSITION FROM PAGANISM TO CHRISTIANITY

IN EARLY ICELANDIC LITERATURE

The thirteenth century authors of the Íslendingasögur appear to have got all their factual information about the Conversion of Iceland (in 999 or 1000) from written sources. The most reliable link between heathenism and the sagas was the Íslendingabók of Ari Þorgilsson (1068-1148), though no less influential were the works of Gunnlaugr Leifsson (d. 1218 or 1219): Þorvalds þáttur víðförla (Þorvið) and *Olafs saga Tryggvasonar, which survives partly in the compilation Olafs saga Tryggvasonar hin mesta. The Icelandic versions of Oddr Snorrason's life of Olafr Tryggvason (written in Latin c. 1190; no longer extant), the Heimskringla of Snorri Sturluson (d. 1241), the Icelandic Annals and Landnáma include some relevant pieces of information. But more important in this respect is the thirteenth century Kristni saga (Kr.s.), which may have come from the hand of Sturla Þórðarson (1214-1284). The author of Njáls saga is supposed to have based his account of the coming of Christianity on a now lost *Kristni þáttur, which evidently depended on both Ari and Gunnlaugr.

The principal aim of the present paper is to explore the origin of several recurrent 'topics' in the Íslendingasögur relating to the Conversion. I should like to begin this enquiry by considering a brief passage from Grettis saga (Gr.s.) indicating the date when Ásmundr comes to stay with Þorkell Krafla. Soon afterwards Ásmundr marries Þorkell's niece and fosterdaughter, and their children include the eponymous hero of the story.

Þetta var eptir útkvámu Friðreks byskups ok
þeira Þorvalds Koðránssonar. Þeir bjuggu þá
á Lækjamóti, er þetta var. Þeir boðuðu kristni

fyrst fyrir norðan land. lét Þorkell þrímsignask ok margir með honum. Mart bar til tíðenda um sameign þeira byskups ok Norðlendinga, þat er ekki kemr við þessa sögu. Gr.s. ch. 13.

As is well known, the saga author extracted this information out of Kr.s. Apart from the last sentence, which alludes to that source in general terms, the passage can be resolved into four specific topics: (1) Friðrekr and Þorvaldr in Iceland. (2) They farm at Lækjamót. (3) They preach the gospel in the north. And (4) The prima signatio of Þorkell and others, which follows Kr.s. closely: "Eptir þat lét Þorkell Krafla þrímsignask, en margir váru skírðir þeir, er við þenna atburð váru." Neither Vatnsdæla (Vatnsd.) nor Þorvíð. mention this event, and ÓlTrm. has no reference to Þorkell Krafla. On the other hand, Kr.s., Þorvíð. and ÓlTrm. agree that Friðrekr and Þorvaldr farmed at Lækjamót for a while. The sentence "Þeir boðuðu kristni fyrst fyrir norðan land" appears to echo Kr.s., ch. 1: "Svá er sagt, er þeir byskup ok Þorvaldr fóru um Norðlendingafjáröngung ..." which comes at the beginning of the account of their missionary activity.

Topic I: BISHOP FRIÐREKR AND ÞORVALDR

- (a) Þetta var eptir útkvámu Friðreks byskups ok þeira Þorvalds Koðránssonar. Gr.s.
- (b) Nærri þessum tíma kom út Friðrekr byskup ok Þorvaldr Koðránsson, er kallaðr var hinn viðförlí. Vatnsd.
- (c) Í þann tíma kom út Friðrekr byskup með Þorvaldi Koðránssyni ok var at Giljá með Ormi Koðránssyni feðgum. Þórðarþók.

The first part of this clause is evidently taken from Vatnsd. but the reference to Ormr Koðrannson has been borrowed from Kr.s. or Þorvíð.

- (d) Friðrekr byskup kom í heiðni til Íslands með Þorvaldi vöðförla ok var at Giljá ok Lækjamóti. Viðauki Skarðsárþókar.

This is a conflation of Ari's Islendingabók ('Friðrekr kom í heiðni hér') and Kr.s. or Þorvíð.

- (e) Þeir Friðrekr byskup ok Þorvaldr kómu til Íslands sumar þat, er landit hafði byggt verit tfu tigu vetra ok sjau vetr. Kr.s.
- (f) Þá er Friðrekr byskup ok Þorvaldr kómu til Íslands, váru liðin frá holdgan várs herra Jesú Christi nfu hundruð ára ok eitt ár hins nfunða tigar, en hundrað tírætt ok fjórir vetr frá upphafi Íslands byggðar. Þorvíð.

Þorvaldr Koðrannson, it should be noted, is a somewhat shadowy figure. Neither Ari nor the annals refer to him, although both mention Bishop Friðrekr. As has been suggested, the extant annals covering the period c. 870-1145 appear to be based on a now lost source which was compiled before the middle of the twelfth century. Þorvaldr was admitted into the annals at a later stage.

All the references to Friðrekr and Þorvaldr outside Kristni saga, Þorvíð. and ÓlTrm. serve chronological purposes. All the sources agree that they came to Iceland in 981. At this point the annals may be quoted:

- (g) Útkváma Friðreks byskups. I, II, V, VII, VIII.
Friðrekr byskup kom til Íslands. IV, IX.
Anno 981 fór Friðrekr byskup til Íslands þess

erendis at kristna landit; en hans áform þat sinn fekk líftinn framgang, því at folkit var mjök óviljugt at taka siðabreytni. Oddaverjaannáll.

According to the annals and other sources, Bishop Friðrekr (and Þorvaldr) departed from Iceland in 985, and that event also was used for dating purposes:

- (h) Svá segja fróðir menn, at á því sama sumri, er Eirekr rauði fór at byggja Grænland, þá fór hálfir fjórði tugar skipa úr Breiðafirði ok Borgarfirði, en fjórtán komusk út þangat; sum rak aptr, en sum týndusk. Þat var fimmtán vetrum fyrr en kristni var lögtekin á Íslandi. Á því sama sumri fóru útan Friðrekr byskup ok Þorvaldr Koðránsson. ÓlTrm II 170 Grænlendinga saga. (Flb. I 430).
- (i) Nokkru eptir útanferð Friðreks byskups ok Þorvalds Koðránssonar gerðisk á Íslandi svá mikit hallæri, at fjöllið manna dó af sulti. Þáttur Svæða ok Arnórs kerlingarnefs. (Flb. I 435; ÓlTrm. II 178).
- (j) Útanferð Friðreks byskups. IV, IX.

Topic II: THE MISSION OF GIZURR OK HJALTI

In Hyrbyggja saga the transition from paganism to Christianity is described in the following terms:

Þat er nú næst sagt, at Gizurr hvíti ok Hjalti, mágr hans, kómu ut með kristniþöð ok allir menn váru skírðir á Íslandi ok kristni var í lög tekin á alþingi, ok flutti Snorri goði mest við Vestfirðinga, at við kristni væri tekit.

Analogues to these statements are to be found in various other sources, as the following survey will show.

- (a) Gizurr hvíti ok Hjalti, mágr hans, kómu út með kristniboð. Eyrb.s.

The accounts of their mission in Islendingabók, Kristni saga, Njáls saga and Olafs saga Tryggvasonar hin mesta include no single sentence comparable to this statement; however OlTrm. shares a key word with Eyrb.: "... síðan fluttu þeir í djarfligsta erindi konungs um kristniboðit."

- (b) Þá sendi hann til Íslands Gizur hvíta ok Hjalta Skeggjason at bjóða kristni á Íslandi. Hkr. I 95.
- (c) Ok um síðir sendi hann Gizur ok Hjalta til Íslands, ok þeir gátu með guðs fulltingi nokkru til leiðar komit um kristniboðit. Oddaverjaannáll, s.a. 999.
- (d) Um sumarit eptir sendi konungr þá Gizur hvíta ok Hjalta Skeggjason til Íslands at boða trú enn af nýju. Laxd.
- (e) Þeir Gizurr ok Hjalti vǫru með konungi um vetrinn, en at sumri bjuggusk þeir út með konungs erendi. OlTrOdd.

Topic III: SNORRI AND THE PEOPLE IN THE VESTFIRÐIR

- (a) ... flutti Snorri mest við Vestfirðinga. Eyrb.s.
- (b) Snorri goði kom mestu á leið við Vestfirðinga. Kr.s.

Both these works show a particular interest in Snorri. The author of Kr.s. quotes his famous words at the Althing: "Hvat reiddusk goðin þá, er hér brann hraunit, er nú stöndum vér á?" Also he gives Snorri's age when Bishop Friðrekr and Þorvaldr Koðránsson came to Iceland (981): "Snorri goði var átján vetra ok hafði tekit við bú á Helgafelli." This date agrees with the Icelandic Annals and also with the so-called Ævi Snorra goða:

"Þetta haust (i.e. 978) drap Eyjólfur hinn grái, sonur Þórkærgellis, Gísla Súrsson, ok þetta vár eptir (i.e. 979), er Snorri var sextán vetra gamall, gerði hann bú at Helgafelli." Eyrb.s. doesn't date the event: "Snorri Þorgrímsson gerði bú at Helgafelli, ok var möðir hans fyrir innan stökk."

Considering the available evidence it seems likely that Eyrb.s. got Topic III from Kr.s. Both these sources used Ævi Snorra goða.

Topic IV: THE ICELANDERS EMBRACE CHRISTIANITY

- (a) Ok allir menn váru skírðir á Íslandi ok kristni var í lög tekin á alþingi. Eyrb.s.
- (b) Þat er upphaf laga várra, at allir menn skulu kristnir vera á landi hér ok trúa á einn guð, föður ok son ok helgan anda. Kristinna laga þáttur. (Grágás I, 1852).
- (c) Þá var mælt í lögum, at allir menn skyldu kristnir vera ok skirn taka, þeir er áðr váru óskírðir á landi hér. Islb.

Kristinna laga þáttur and Islendingabók belong to the same period; both were written some time between 1122-1133. However, it seems likely that the former is slightly older than the latter; so Ari was probably quoting a written source. The wording in Njáls saga suggests that its author was following Kristinna laga þáttur, although the *Kristni þáttur may have been an intermediate source.

- (d) "Þat er upphaf laga várra," sagði hann, "at menn skulu allir vera kristnir hér á landi ok trúa á einn guð, föður ok anda helgan." Njáls saga.

- (e) Þá mælti Þorgeirr: "Þat vil ek fyrst, at allir menn sé kristnir ok taki rétta trú, þeir er eigi eru áðr skifrðir." OlTrOdd.
- (f) Þá mælti Þorgeirr: "Þat er upphaf laga várara til samþykkis við kristna menn, at hverr maðr á Íslandi, meiri ok minni, skal vera kristinn ok skifr taka, þeir er áðr vóru óskifrðir." OlTrm. II 196 (cp. 191).
- (g) Þá var þat uppsaga Þorgeirs, at allir menn skyldu vera kristnir á Íslandi ok trúa á einn guð. Kr.s.
- (h) .. en þó var í lög leidd trúan ok allir menn kristnir gervir her á landi. Njáls saga.

Like Eyrbyggja saga, Snorri's Heimskringla includes a phrase reminiscent of annalistic entries s.a. 1000: 'Þá var kristni lögtekin'; "Kristni tekin í lög á Íslandi."

- (i) Ok á því þingi var kristni í lög tekin á Íslandi, ok þat sumar skírt allt mannfólk. Hkr. I 347.
- (j) Ok þá tóku allir menn trú á Íslandi. Laxd.
- (k) Þat sumar var skífrðr allr þingheimr, er menn riðu heim. Kr.s.
- (l) Þorkell var skífrðr, þá er kristni var lögtekin á Íslandi, ok allir Vatnsdælir. Vatnsdæla saga.
- (m) Nú kom kristni á Ísland, ok tók Þorgils í fyrra lagi trú. Flóamanna saga.

Topic V: A BETTER FAITH

It is a striking feature of Topic IV that its users refrained from praising the Christian faith. However, certain authors were more outspoken in this respect.

- (a) Ok þessu nær urðu þau tíðendi, er bezt hafa orðit á Íslandi, at landit varð allt kristit, ok allt fólk hafnaði fornum átrúnaði. Gunnlaugs saga ormstungu.
- (b) Í þann tíma gerðusk þau góð tíðendi á landi hér, at forn trúa var niðr lögð, en réttir siðir upp teknir. Heiðarvíga saga (Jón Olafsson).
- (c) Svá er sagt, þá er kristni var boðuð á Íslandi, sá fagnaðr, er öllum hefir mestr orðit, at engi varð fyrr til né skjótari en Finnbogi hinn rammi at játa því með Þorgeiri, móðurbróður sínum. Var hann ok jafnan síðan formælandi þat at styrkja ok styðja, sem hinir ágætustu menn notuðu, varð ok sjálfir vel kristinn. Finnboga saga.

One of the recurrent elements in saga accounts of the coming of Christianity is a wise old pagan predicting that the new faith will be better than the old one.

- (d) Svá lízk mér sem hinn nýi átrúnaðr muni vera miklu betri, ok mun sá sæll, er þann fær heldr. Njála.
- (e) En þat hygg ek vera munu fyrir siðaskipti því, er koma mun á þessi lönd, ok mun sá siðrinn vera með meiri blóma. Flb. I 103.
- (f) Get ek, at hér eptir komi siðaskipti, ok því næst koma siðr betri hingat til lands. Þiðranda þáttur ok Þórhalls.

- (g) En nær er þat mfnu hugbóti, at í þat mund muni orðit siðaskipti, ok mun sá þinn bóndi hafa tekkit við þeim sið, er vér hyggjum, at sé miklu háleitari. Laxdæla.
- (h) En þar er þér þótti þat bera blóma mikinn, mun merkja siðaskipti þat, er koma mun, ok mun hennar afkvæmi hafa þá trú, sem þá er boðin, ok mun sú betri. Harðar saga.
- (i) Líkligt þykkir mér, herra, at yðarr siðr muni betri vera, en fyrir heit eða kúgan læt ek ekki mfnu trú. Bárðar saga.

Here we may quote the words of the Christian Olaf Tryggvason, as they are reported in one of the sagas:

- (j) Ok er þat mitt hugboð, at þú, Kjartan, hafir betra sið, þá er þú siglir af Noregi, en þá er þú komt hingat. Laxdæla. Cp. ÓlTrm. I 365.

Topic VI: SPARKS OF HEATHENISM

- (a) En þó at þá væru menn kristnir kallaðir, þá var þó í þann tíð ung kristni ok mjök vanger, svá at margir gneistar heiðninnar váru þá eptir ok í óvenju lagðir. Fóstbræðra saga.
- (b) En þó at kristni væri þá í landinu, þá váru margir gneistar heiðninnar eptir. - Þat hafði verit lög hér á landi, at eigi var bannat at blóta á laun eða aðra forneskju, en varðaði forneskju, ef opinbert yrði. Grettla.

The author of Grettla evidently borrowed the first part of this passage from Fóstbræðra saga. The second part goes

ultimately back to Ari's Íslendingabók and has several analogues elsewhere in the literature.

- (c) Skyldu menn blóta á laun, ef vildu, en varða fjörbaugsgarðr, ef vátum kvæmi við. Íslb.
- (e) Menn skyldu blóta á laun, ef vildi, en varða fjörbaughsgarði, ef vátum kvæmi við. Kr.s.
- (f) Ok eigi skal sagnæmt, þó at menn blóti á laun, svá at eigi verði vitnisfast. OlTrm. II 197.
- (g) ... menn skulu ...láta af allri skurðgoðavillu ... Skal fjörbaugssök á vera, ef víst verðr, en ef leyniliga er með farit, þá skal vera vītislaust. Njála.
- (h) En hof öll ok skurðgoð skulu vera óheilög ok niðrbrotin, ok skal hverjum manni varða fjörbaugsgarð, ef blótar skurðgoð opinberliga, svá at vátar sé við. OlTr. Flb I 446. Cp. OlTrm. II 196.

Topic VII: CHRISTIAN FREEDOM

- (a) Farið nú í friði ok í griðum, hvert er þér vilið af þessum fundi; skal eigi pynda yðr til kristni at sinni, því at guð mælir svá, at hann vill, at engi komi nauðigr til hans. Laxdæla.
- (b) Farið nú allir í friði ok griðum, hvert er þér vilið af þessum fundi. Skal ek ekki pynda yðr til kristni at sinni, því at lifandi guð himnakonungr þiggr sjálfráða ok viljanliga þjónustu, en engi maðr kemsk nauðigr til hans dýrðar. OlTrm. I 344-345.
- (c) Farðu nú frjáls, hvert er þú vill, því at þat er

var kenning, at engi snúisk nauðigr til trú.
Postola sögur, 534; cp. pp. 515, 576.

- (d) *Vade liber, quocumque volueris. Non est enim disciplina nostra ut invitus aliquis convertatur. Boninus Mombritius, Sanctuarium seu vitae sanctorum, II (Paris, 1910), p.38.*
- (e) Af því viti allir menn víst, at engi maör skal nauðigr kristinn vera, heldr sjálfráði at sínum vilja, því at engum manni byrjar fyrir manna neyðlu at koma til göfgunar guðs, heldr skal hvern biðja með skynsamligum athuga þá, er lögum þjóna, at þeir leiði hann í tölu trúðætra. Heilagra manna sögur II, 256.
- (f) *Sit ergo omnibus notum: non necessitate coactos: sed suo iudicio liberos posse fieri christianos nec humanum metuentes imperium ad ei culturam accedere aliquos oportere: sed rationabili consyderatione magis rogare: uti christianorum numero applicentur ab iis: est huic sacratissimæ legi deserviunt. Mombritius, Op.cit. II, 514.*

Topic VIII: CHANGE OF RULERS

- (a) Höfðingjskipti varð í Nórgei. Hákon jarl var liðinn undir lok, en kominn í staðinn Oláfr Tryggvason ... Þat spurðisk þar með, at siðaskipti varð í Nórgei, og höfðu þeir kastat hinum forna átrúnæði. Njála.
- (b) Þeim var sagt, at höfðingjaskipti var orðit í landinu; var Hákon jarl frá fallinn, en Oláfr konungr Tryggvason til kominn, ok hafði allr Nórgr fallit í hans vald. Oláfr konungr bauð

sibaskipti í Nóregi; gengu menn allmisjafnt undir þat: Laxdæla.

- (c) Þar fréttu þeir þau tíðendi, at Hákon jarl var dauðr, en Óláfr Tryggvason í land kominn, ok allt landsfólk gengit undir hann ok tekit hann til konungs. Svá þar með, at Óláfr konungr boðaði sibaskipti þar í landi, ok gengu menn undir þat allmisjafnt. ÓlTrm. I 358.
- (d) Þeim var sagt, at höfðingjaskipti var orðit í Nóregi; var Hákon jarl dauðr, en Ólafr Tryggvason kominn í staðinn með nýjum síð ok borðorðum. Hallfreðar saga.
- (e) ... var honum sagt, at höfðingjaskipti var orðit í Nóregi; var Hákon jarl dauðr, en til ríkis kominn Óláfr konungr Tryggvason. Þat var ok sagt með, at Óláfr konungr bauð öllum mönnum kristni. ÓlTrm. I 347.
- (f) Glöggliga er þat sagt, at þetta sumar yrði höfðingjaskipti í Nóregi; féll frá Hákon blótjarl, en í staðinn kom Óláfr Tryggvason. Hann boðaði öllum mönnum rétta trú. Þorsteins þáttr uxafóts.
- (g) Þá var orðit höfðingjaskipti í Nóregi, Hákon jarl dauðr, en Óláfr tryggvason í land kominn ok bauð öllum rétta trú. Þáttr Orms Stórólfssonar.
- (h) Þat sumar kom skip af hafi ok þau tíðendi af Nóregi, at Óláfr konungr var kominn í land ok boðaði sanna trú, en Hákon af lífi tekinn. Finnboga saga ramma.
- (i) Ok nokkurum vetrum spurði Hávarðr þau tíðendi, at Hákon jarl var dauðr, en kominn í land Ólafr konungr

Tryggvason ok væri hann orðinn einvaldskonungr
yfir Nóregi ok boðaði aðra trú sanna. Hávarðar
saga Ísfirðings.

Topic IX: THE MISSIONARY KING

(a) Óláfr rex kom kristni í Nóreg ok á
Ísland. Ísl. bók.

(b) Þjóðlönd þremja skyndir
þrenn kristnaði ok tvenni.

Ísland éla skyndir
ítr lista vann kristnat
gollmildir, Grænaveidi,
Göndlar þeys, ok Eyjar.
Handvíst Hjalta grundar
hann sem Nórgs manna
háttu, hilmir, bætti. Rekstefja, 10 & 11.

(c) Ok fimm, sás gaf gunnum
glólista, vann kristin,
ljótbrýnanda lautar,
lönd élbóði Göndlar.

.....
Hraustr vann Hjalmland kristnat
hlífar þeys ok Eyjar
stýrir stökkvifúra
stalls sem Nóreg allan.
Lét á Grænland gætir
gunnbiför komit síðan
vengis vallar hringa
vegsamr trúu ramri.

Vítt stóð ógn af ýti,
 Íslenzkum herr vísi,
 orms vallar, bauð allan
 aldr goðs lögum halda.

Óláfs drápa Tryggvasonar, 11-13.

- (d) Hinn es fimm
 á fám vetrum
 lofða vinr
 lönd kristnaði. Noregs konungatal.
- (e) Ok á þeim fimm vetrum, er hann bar konungsnafn í
 Nórøgi, kristnaði hann fimm lönd: Nórøg ok Ísland
 ok Hjaltland, Orkneyjar ok hit fimmta Færeyjar.
Agrip.

This list agrees with the Historia Norwegiæ (Kristiania 1880),
 p.116.

- (f) En þat er sagt, at Óláfr konungr Tryggvason kristnaði
 fimm lönd ok þat fólk, er þau byggðu ... En þessi
 eru heiti landa þeira, er hann kristnaði: Nórøgr,
 Hjaltland, Orkneyjar, Færeyjar, Ísland, Grænland.
ÓlTrOdd.
- (g) Hann hélt fyrstr Nórøgs konunga rétta trú til guðs,
 ok af hans stjórn ok ríki varð allt Nórøgs veldi
 kristnat; ok enn kristnaði hann fleiri lönd:
 Orkneyjar, Færeyjar, Hjaltland, Ísland ok Grænland.
Fagrskinna.
- (h) ... en kungr hafði kristnat Vestrlönd: Hjaltland
 ok Orkneyjar (v.l. Grænland) ok Færeyjar. Njála.
- (i) Óláfr Tryggvason ... kom kristni um allan Nórøg,
 ok mörg önnur lönd kristnaði hann. Ólhelgmezt. 31.
- (j) Ok á því sumri varð landit alkristit af tilsetningu

Óláfs konungs, ok hafa menn þær minjar hans á Íslandi, at hann hafi kristnat landit. ÓlTrOdd.

Topic X: THE CREATOR OF THE SUN

- (a) Son Þorsteins var Þorkell máni lögsgumaðr, er einn heiðinna manna hefir verit bezt siðaðr, at þvfi er menn vitu dæmi til. Hann lét sik bera í sólargeisla í banasótt sinni ok fal sik á hendi þeim guði, er sólina hafði skapat. Hafði hann ok lifat svá hreinliga sem þeir kristnir menn, er bezt eru siðaðir. Landnáma (Sturlubók).
- (b) En við þat megu vér huggask, at mikill manna munr er orðinn með þeim Hrolleifi, ok njóta mun faðir minn þess frá þeim, er sólina hefir skapt ok allan heiminn, hvern sem sá er. En þat má vita, at þat mun nokkurr gört hafa. Vatnsdæla, ch. 23.
- (c) Þorkell kvazk eigi vilja aðra trú hafa - "en þeir Þorsteinn Ingimundarson höfðu ok Þórir fðstri minn. Þeir trúðu á þann, er sólina hefir skapat ok öllum hlutum ræðr." Ib., ch. 46.
- (d) Þorsteinn mælti: "Nú vil ek heita á þann, er sólina hefir skapat, þvfi at ek trúi hann máttkastan, at sjá ótími hverfi af þér ..." Ib., ch. 37.
- (e) Nú ef sá er sannr guð, er sólina hefir skapat til þess at birta ok verma veröldina, ok ef honum líkar vel mildi ok réttlæti, sem vér höfum heyrt sagt, þá sýni hann oss sína miskunn ... Þátrr Svafa ok Arnórs kerlingarnefs.
- (f) Mæli ek nú ok svá fyrir, at sá hinn sami, er sólina hefir skapat, efli þik til gððra hluta. Króka-Refs saga, ch. 6.

